

Bevezető

A témaválasztás relevanciája és indoklása

Kósa László szerint a magyar néprajz soha nem jelentette ki, hogy nem a város, hanem kizárólag a falu műveltsége érdekli. A város „a parasztság tömegeinek lakhelyül szolgáló, ilyenformán fontos kutatási terep”. Idekapcsolódik a polgárvárosok hóstátjainak vizsgálata is. (Kósa 2001: 207.) A városok makrotársadalmában ugyanis léteznek olyan gazdasági kisközösségek, amelyek sajátos, hagyományozottan elkülönülő életmóddal rendelkeznek. Ezek közé tartozik a kolozsvári hóstáti közösség is. (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 54.)

A kolozsvári hóstáti közösség kutatása különleges figyelmet érdemel, mivel nemzedékek hosszú során át a városhoz tartozva, de ugyanakkor nem beleolvadva, azzal egyfajta szimbiózisban élt.

Kolozsváron a városfalakon kívül eső területeket nevezték hóstátoknak, és az ezekben élő, egységessé formálódott, azonos etnikumú (magyar) és ugyanolyan vallású (református), elsősorban zöldségtermesztéssel foglalkozó embereket pedig hóstátiaknak.

A hóstátiak Kolozsvár magyar lakosságának jellegzetes réteggkulturáját képezték, hiszen kompakt utcaközösségekbe, peremkörzetekbe szerveződő, specifikus paraszti életformát, gazdálkodási módot, illetve közösségi életüknek keretet adó jól meghatározott intézményrendszert (Bethlen Gábor Földész Dalkör, Kalandos Temetkezési Társulat, Kalandos Kultúrotthon) alakítottak ki. Városi polgárokként az évek során bebizonyították a változó életfeltételekhez való rugalmas alkalmazkodóképességüket is.

A „hóstátiság” legszembetűnőbb meghatározója elsősorban a foglalkozás. A hóstátiak büszkesége közé tartozik egyedi kertészeti tudásuk, tehetségük és gazdálkodási stratégiájuk. A termeléshez szükséges alapanyagokat (trágya, vetőmag) saját maguk állítják elő. Gazdálkodási stratégiájukat nem a monokultúra jellemzi, hanem inkább arra törekedtek, hogy többfajta növény termesztésével is foglalkozzanak egyszerre. A városi lakosság igényeit sajátos, friss zöldségtermékeikkel elégítették ki: *Mindig arra törekedett, hogy minél többet termeljen, mert régen Kolozsvárt hóstátiak látták el zöldségfélével. Mindenfélét termeltünk, krumplitól elkezdve hagymáig, zöldség, káposzta, cékla, mindent. Nagyon szorgalmas emberek voltak, abba iparkodott mindenki, hogy versenybe legyen a másikkal. Ez az őszinteség, hogy nekem is legyen olyan, mint a másiknak, hogy egy kicsi előbbre legyenek. Kevés lusta ember volt a Hóstátban, az nagyon szegény lehetett. Mind szorgalmas emberek voltak, abba iparkodtak, hogy legyen, hol dolgozzanak a gyerekek* (Zágoni Szabó Julianna, 81 éves adatközlő). A termelés célja mindenekelőtt az áruk piacon való értékesítése és a család jólétének biztosítása. A gazdálkodás-

hoz, piacozáshoz különleges kereskedői szellem társul, amit örökölhető tulajdon-ságnak tartanak, hiszen gyakran hangoztatják, hogy: „ez a gazdálkodás a vérünkben van”. A gazdálkodói életformához sajátos telekszerkezet tartozik: tágas udvar, hóstáti háztípus (zöld színű, háromosztatú tornácos ház), mellyel szemben rendszerint nyári konyha és savanyúkáposzta-érlelő helyezkedik el. A ház meghosszabbításában gazdasági épületek (pajta, szín, istálló) és kert található.

A lakott területen, a foglalkozáson és a sajátos telekszerkezeten kívül a házasságkötés (csoporton belüli, körzeti endogámia) és a gyerekevelési stratégia (munkára való nevelés) is a közösségre vonatkozó jelzésekkel van tele.

A fentebb említett jellemzőkön kívül a hóstátiakat erős öntudatuk és származástudatuk is kiemeli a város nem hóstáti magyar családjainak környezetéből, amit saját adatközlőim a következőképpen fogalmaznak meg: *Ugyanolyan emberi sorsok, de rátevéődik valami, egy kisebbségbe még egy kisebbség volt* (Báthory Rozália, 58 éves adatközlő); *Örökké azt hallottam, hogy mi hóstátiak vagyunk, és én Amerikában is mondom, hogy hóstáti vagyok. Tudom, hogy mivel foglalkoznak a szüleim és nagyszüleim, és ahogy hasonlítom magam Hajnihoz vagy hozzád, én mindig azt éreztem itt, hogy falun lakok, habár én soha nem voltam falun. Tudod, a gyerekek mindig mondták, hogy mennek falura nyáron. A városban lakunk, és mégis úgy éreztem, hogy falun vagyunk* (Bányai Erika, 28 éves adatközlő).

A gyors ipari fejlődés, a kollektivizálás, a városfejlesztési tervek (bontások) következtében a hóstátiak hagyományos élettere folyamatosan csökkent, a gazdálkodók többsége bontásveszély nélküli negyedekbe költözött (Kerekdomb, Irisz-telep). A rendszerváltás után a részben visszakapott földek ellenére is felgyorsult a gazdálkodó életforma feladása, és mindezen tényezők a hóstáti családokat gyökeres életformaváltásra kényszerítették.¹ A területi szóródás, a foglalkozásbeli átalakulások következtében napjainkban egyre nehezebb feladat az egész közösség kutatása és elhelyezése a város egészében. Az idős generáció szerint az a személy tekinthető hóstátinak, aki folytatja a hagyományos gazdálkodást. A középgenerációhoz tartozó egyének már más foglalkozásra tértek át, de ennek ellenére még mindig megszervezik a szüreti bált, és sokan származásukat figyelembe véve napjainkban is büszkén vallják hóstátinak magukat. Pillich László, aki a hóstáti közösséget a város terjeszkedésének időszakában kutatta, megállapította, hogy aki ezzel a témával tudományosan akar foglalkozni, az egy folyamat vizsgálatára elötte áll: „a hóstátokból a hóstátiságig”. Felhívja a figyelmet arra, hogy a területi szétszóródás, a foglalkozásbeli átrétegződés következtében a hóstáti hagyományok átörökítésére a teljes közösség vizsgálata helyett a család szintjén kerülhet sor. (Pillich 1980: 58.) A csa-

1 Kötetemben a hagyományos közösséget meghatározó jellemzőket (származás, foglalkozás, intézményrendszer, lakáskultúra, családszerkezet-nevelés, házasságkötés) és az életmódot befolyásoló gazdasági-társadalmi tényezőket (iparosítás, kollektivizálás, bontások, rendszerváltás és az azt követő időszak) *A kolozsvári Hóstát történeti bemutatása* című fejezetben fejtem ki részletesebben. Itt a „hóstátiság” meghatározóinak felsorolásával célozom egyrészt a kutatás témájának bemutatása, bevezetése és relevanciájának indoklása, másrészt viszont a vizsgált közösség sajátosságainak kiemelése a Kolozsváron élő nem hóstáti származású, magyar etnikumú iparos, értelmiségi és egyéb foglalkozású családok életmódjához képest.

lád a társadalom alapvető, makrotársadalmi jellegű, mikrotársadalmi szerveződé-
sű egysége (Hanák 1984: 31). Saját kutatásomban a közösségen belül a család mint
alapegység kerül a vizsgálat középpontjába. Lényeges feladatnak találok a hóstáti
családok és ezen belül az egymást követő eltérő nemzedékek életmódjában bekövet-
kezett változások vizsgálatát, főként napjainkban, amikor a családok jelentős része
már más életformájú és nemzetiségű családok közé ékelődött el, vagy jobb meg-
élhetési lehetőséget keresve külföldre költözött.

Témaválasztásomhoz szubjektív okok fűződnek, hiszen a kutatott közösség szü-
lővárosom részét képezi. Kolozsváron, a Kerekdomb² városrészben születtem, és
ugyanott élek, így többéves megfigyelésre támaszkodhatom, és az évek során köny-
nyen sikerült hóstáti családokkal bizalmas kapcsolatot teremtenem. Saját csalá-
domban szinte minden évben ősszel elhangzott-elhangzik, hogy a „hóstáti Gáspár
vagy Misi bácsitól kell savanyú káposztát vásárolnunk, mert az a legjobb”. Gyakran
volt alkalmam megfigyelni azt, hogy habár a városhoz tartozóknak vallották magu-
kat, mégis megőrizték kisközösségi másság tudatukat. Ennek a jelentősége csak ké-
sőbb tudatosult bennem, amikor kutatói kíváncsisággal kezdtem megfigyelni a kö-
zösséget. Diákként számos hóstáti származású osztálytársam volt, akik közül Tóth
József Levente és Bányai Erika 2010-től adatközlőim lettek. Pedagógusként is mun-
katársaim és diákjaim között egyaránt számos hóstáti származású személlyel is-
merkedhettem meg, akik szintén segítettek közelebb kerülni és jobban megismerni,
megérteni ezt a sajátos közösséget. 2004-ben néprajz szakos egyetemi hallgatóként
kezdtem tudományosan is érdeklődni a kolozsvári hóstáti közösségben bekövetke-
zett változásokról. A vizsgálatot véletlenszerűen kiválasztott hóstáti személyekkel
készített interjúkra alapoztam. Elsősorban a hóstátiak gazdálkodási stratégiájára
és az ehhez kapcsolódó sajátos mentalitásra összpontosítottam. Már akkor hang-
súlyt fektettem arra, hogy a közösséget életforma- változásaiban próbáljam meg-
érteni, így arra törekedtem, hogy három eltérő nemzedéket (nagyszülők, szülők,
gyerekei) szólaltassak meg. Egy középnemzedékhez tartozó adatközlőm jövőbeli
terveihez kapcsolódó gondolata késztetett arra, hogy a továbbiakban ne az egész
közösségre, hanem azon belül a család eltérő, egymást követő generációinak élet-
módbeli változásaira fektessem a hangsúlyt: *Mi úgy gondoljuk a férjemmel, hogy
a földeket be fogjuk ültetni fával, lesz gyümölcs, azt megdolgozhatja egy tanár is
vagy egy zongorista is, az élvezetes és könnyebb* (Baga Erzsébet, 56 éves adatköz-
lő). 2006-ban az Adorján családdal készítettem interjút, a vizsgálat során alkalm-
mam volt részt venni mindennapjaikban és megfigyelni a három nemzedék eltérő
életmódjának alakulását. A kutatás eredményeit szakdolgozatban foglaltam össze.³
Már akkor számos kérdés merült fel bennem, és úgy gondoltam, hogy a 2006-ban
elkezdett kutatást érdemes folytatni, ami a 2009–2012 közötti periódusban valós-
ult meg. Ennek következtében kibővíttem a vizsgált családok számát, és sokkal

2 A Kerekdomb (románul Dâmbul Rotund) városrész Kolozsvár északnyugati felében helyezkedik el, és azon negyedek közé tartozik, melyben a területi szóródás következtében a legtöbb hóstáti család él.

3 *Egy hóstáti család életstratégiái, életmódja*. Szakdolgozat. Magyar Néprajz és Antropológia Tan-
szék, Kolozsvár.

alaposabb, újabb szempontokat, interjúkérdéseket is figyelembe véve tértem vissza mindenekelőtt vizsgálatom első családjához. Az Adorján családdal nem szűnt meg a kapcsolat, 2006–2012 között a családtagokkal különböző eseményeken találkozáva tudomást szereztem életük változásairól, és 2011-ben sikerült újból interjúkat készítenem, melyek során a családtagoknak lehetőségük volt beszámolni az életükben bekövetkezett újabb változásokról.

Az Adorján családon kívül a jelenlegi kutatás részét képezi az Arad utcai Butyka család, a Zágoni Szabó, a Gáspár és a Cukorgyár utcai Butyka család is.⁴ Mivel előzetes ismeretekkel rendelkeztem a közösségről, a kutatásba bekerülő családok kiválasztása nem jelentett nehéz feladatot. A családok kiválasztásánál elsősorban figyelembe vettem, hogy mindhárom generációt meg tudjam szólaltatni, és ezeken keresztül a változás irányát minél pontosabban felmérni. Igyekeztem szem előtt tartani azt is, hogy ne csak a Kerekdomb városrészben élő, hanem más körzetekből is válasszak családokat. Az Arad utcai Butyka család a Bulgária-telepen,⁵ a Zágoni Szabó család a Tóköz negyedben, a Gáspár család az Irisz-telepen,⁶ illetve a Cukorgyár utcai Butyka család a Mărăști lakótelepen⁷ él. Továbbá figyelembe vettem, hogy a családokon belül hóstáti és házasságkötés útján Hóstátba bekerülő, a rendszerváltás után itthon maradt, illetve külföldre költözött, gazdasággal még foglalkozó és már nem foglalkozó személyeket is megszólaltassak. Próbáltam minél több szempontot figyelembe venni és ezáltal is arra törekedni, hogy minél reprezentatívabbak legyenek az általam vizsgált családok. Kötetemben nem vállalkozom az egész hóstáti közösség kutatására, és amint fentebb említettem, a család – mint a társadalom legkisebb egységének – vizsgálatára összpontosítottam.

A Cukorgyár utcai Butyka család tagjait diákkorom óta ismerem, a fentebb említett Tóth József Levente osztálytársam a harmadik generáció részét képezi. Gyakran volt alkalmam életterükben részt venni és a piacon is elsősorban tőlük vásárolni. Tóth József Levente irányított ifj. Zágoni Szabó Istvánhoz, aki Magyarországon, Turán él, és a kolozsvári hóstátiak honlapjának szerkesztője. 2012-ben sikerült meglátogatnom a család Turán élő tagjait, ezenkívül kolozsvári tartózkodásuk idején is volt alkalmunk beszélgetni. Az otthon maradt családtagokkal intenzívebb kapcsolatot tudtam kialakítani. A Gáspár családot gyerekkorom óta ismerem, családom rendszerint tőlük vásárolta a savanyú káposztát. A második generációhoz tartozó Ágoston Jancsi Anna (szül. Gáspár) 2006-tól munkatársam és unokahúgai, Jakab Gyöngyi, Jakab Andrea és Jakab Mihály pedig diákjaim lettek.

Az Arad utcai Butyka család sem volt ismeretlen számomra, elsősorban a harmadik generációhoz tartozó Bányai Erikát és szüleit ismertem. Ennek ellenére a

4 A családnevek szempontjából itt fontosnak találok megjegyezni azt, hogy az általam vizsgált két Butyka család esetében, hagyományos hóstáti szokást követve, az utcaneveket használtam megkülönböztető jelként.

5 A Bulgária-telep a város északi oldalán helyezkedik el.

6 Az Irisz-telep Kolozsvár északi oldalán terül el.

7 A Mărăști lakótelep Kolozsvár északkeleti részén található, egyike a város nagy tömbháznegyedeinek, a történelmi Hóstát területén helyezkedik el, ettől délre található a Tóköz negyed.

család többi tagja is szívesen részt vett a vizsgálatban, és így sikerült meglátogatnom Ausztriában, Möllersdorfban a második nemzedékhez tartozó Butyka Ferenc családját is. Velük Kolozsváron is volt alkalmam találkozni, hiszen fiuk, aki Ausztriában született, 2012-ben az alsóvárosi református templomban konfirmált. A családokkal rendszeresen tartottam a kapcsolatot, a gazdálkodással foglalkozó személyekkel főként téli időszakban sikerült interjút készítenem, mivel ebben a periódusban több időt tudtak beszélgetésre fordítani. A tavaszi időszakban részt vettem bizonyos munkafolyamatokban (pl. zöldhagymapucolás), és a kertekről készített fotókkal gazdagíthattam gyűjtésemet. A családokon belül a három generáció három eltérő korszakot képvisel, a kutatott időszak pedig körülbelül 90 év:

1. generáció: azok a személyek, akik 1920–1940 között, aktívan gazdálkodó hóstáti családban születtek. Ők megélték a kollektivizálást, de a lehetőségekhez mérten folytatták a hóstáti életformát.

2. generáció: az első nemzedék leszármazottai, akik 1949–1966 között születtek. Nekik már kevésbé volt lehetőségük gazdálkodással foglalkozni, és tudatosan más életstratégiát követtek. Ez a korosztály is, akárcsak szüleik, szemtanúja és áldozata volt a bontásoknak.

3. generáció: azok a fiatalok, akik 1979–2004 között születtek. Ők a bontásokat gyerekként élték meg, és elsősorban szüleiktől, nagyszüleiktől hallott történetek alapján ismerik az előző korszakokat. A rendszerváltás után számukra más lehetőségek adódtak.

A kötetben ezekre a korcsoportokra az első, második, illetve harmadik generáció/nemzedék elnevezést használom.

Adatközlőim közt szerepel id. Szabó József, a Bethlen Gábor dalkör elnöke, és Diószegi Ferenc is, aki Magyarországon, Tápiószelén él, és minden évben megszervezi a szüreti bált, elsősorban a külföldre költözött hóstáti családok számára. Fontosnak találtam a velük való rendszeres kapcsolat kialakítását, mivel tudásukkal, tanácsaikkal és személyes kapcsolataik révén rámutattak arra, hogy ők mit tartanak fontosnak a közösség életében. A különböző helyzetekben megismert adatközlőkre is hangsúlyt fektettem, így az évek során, a szüreti bálokon alkalmam volt számos hóstáti származású egyénnel, családdal megismerkedni. A kolozsvári piacokon is megkerestem a hóstáti termelőket, és a nem hóstáti magyar, illetve román lakosokkal is készítettem interjút.

Személyes életük, háztartásuk és gazdaságuk titkaiba kevesen engednek bepillantást. Mivel adatközlőim nem voltak idegenek számomra, így könnyebben sikerült közvetlen, bizalmas kapcsolatot kialakítanom velük. Az a követelmény, hogy a kutató bensőséges kapcsolatokat építsen ki az általa tanulmányozott közösségben, eleve meghatározza, milyen lélekszámú csoportban érdemes gyűjteni, illetve hogy egy közösségen belül mekkora lehet az a kör, amellyel eleven kapcsolatot tart fenn. Számptalan néprajzi eredmény született, amely csak szűkebb körben, néhány, gyakran idősebb adatközlőtől gyűjtött anyagra épült. (Borsányi 1988: 55.) A bensőséges részletek, az egyedi sorsok, családok elemzése során olyan következtetésekre juthatunk, mely a nagyobb közösségre is jellemző.

A kutatás célkitűzései és módszerei

Tanulmányomban abból indulok ki, hogy a hóstáti családok három nemzedékének vizsgálata által választ kaphatunk arra, hogyan rendeződtek át a hangsúlyok az eltérő generációk életmódjában, és milyen életstratégiát választottak. A hóstátiak legmeghatározóbb eleme a foglalkozás, az, hogy mezőgazdasággal és ezen belül pedig földműveléssel foglalkoztak. Ezenkívül a gyereknevelést, telekszerkezet-lakáskultúrát, táplálkozást és a szabadidőtöltést, mint az életmód fontos szféráit, is releváns vizsgálati szempontoknak találok, hiszen mindezek kutatása hozzájárul az életmódváltozás pontosabb dokumentálásához. A családtagok életpályájának bemutatását is fontos feladatnak tekintem, hiszen az eltérő generációkhoz tartozó egyének életének megismerésével nyomon követhetjük a fontosabb változásokat és fordulópontokat, melyek közül a párválasztás, a házasságkötés alakulásának vizsgálatára fektetem a hangsúlyt.

1. A foglalkozás lényeges vizsgálati, elemzési szempont, és ezért elsősorban arra a kérdésre keresem a választ, hogyan alakult az eltérő nemzedékek viszonya a földhöz. Ehhez szorosan kapcsolódik az életmódkutatás fontos kategóriája, a gyereknevelés, ami a hóstátiak esetében összefügg a munkával, a taníttatással.

2. A gyereknevelés tekintetében elsősorban arra vagyok kíváncsi, hogy milyen a családon belüli munka és életrend, a nevelés mire készíti fel a következő generációt, illetve mire törekedtek/törekednek a gyerekekkel kapcsolatban a szülők, és milyen erőfeszítéseket tettek/tesznek ezért (pl. korán bevonják a munkába, szakmát adnak a kezébe, vagy továbbtanulásra biztatják).

3. A telekszerkezet, az építkezési mód, a házak térbeosztása bizonyítható ismereteket nyújthat az együttélési formákról, a ház funkcionális differenciálódásáról (Kaschuba 2004: 192). Érdemes megfigyelni azt, hogyan osztják be a teret az eltérő nemzedékek, milyen elvek alapján rendezik be a lakást, milyen bútorok, tárgyak kerülnek a háztartásba.

4. A táplálkozással kapcsolatban nem célokom a táplálkozáskultúra egészének megragadása. Mindenekelőtt a döntések mögött álló emberre fektetem a hangsúlyt, és csupán arra a kérdésre keresem a választ, hogy melyek azok a háztartáshoz szükséges alapanyagok, amiket az eltérő generációk megtermelnek, és milyen termékeket szereznek be áruházakból.

5. A szabadidő vizsgálatakor az időbeosztás változásaira figyelek, arra keresem a választ, hogy mit jelent a szabadidő, és hogyan alakult az eltérő nemzedékek életvitelében.

Kötetemben az öt család esetelemzése során a vizsgálathoz tartozó egységes szempontrendszer (családtagok életpályája – párválasztási szokások, foglalkozásstruktúra, gyereknevelés, telekszerkezet-lakáskultúra, táplálkozás, szabadidő) az ehhez kapcsolódó szakirodalom tükrében elemzem. Amint korábban említettem már, kutatásom célja a hóstáti családok életmódjában bekövetkezett változások vizsgálata, tehát egy folyamatra vagyok kíváncsi, pontosabban arra, hogyan alakult az eltérő nemzedékek életmódja. Az elmúlt évek változásainak felmérését

az említett kategóriák teszik alkalmassá, és úgy gondolom, hogy ezeket figyelembe véve tudom a változásokat legjobban megragadni és öt esettanulmány által bemutatni.

A megfogalmazott kérdésekre elsősorban a vizsgált családok tagjaival készített félig strukturált interjúk alapján próbálok válaszolni.⁸ Interjúkérdéseimet úgy állítottam össze, hogy minél több és részletesebb információt szerezzek a családok egészéről, a családtagok személyes életéről, a gyereknevelési elvekről, háztartásuk alakulásáról, táplálkozásról, szabadidős tevékenységekről, illetve a jövőbeli terveikről. Az élettörténeti beszélgetés kérdéseit a gyerekkor, iskola, munka, párválasztás és házasságkötés közege képezte. Az interjúvázat kérdéseinek jelentős részére választ vártam mindhárom generáció tagjaitól, viszont teret engedtem az adatközlőimnek, hogy egyéni véleményüket is kifejtsék, érzéseiknek hangot adjanak, ami főként az idősebb generáció esetében fordult elő. A kutató az interjúhelyzetben, azáltal, hogy kérdez, a szokásostól eltérő helyzetet teremt. Ezért szükséges más utakon szerzett információt is felhasználni. (Borsányi 1988: 59.) Az interjú az interjúalany és interjúkészítő interakciójának az eredménye, amit Borsányi László „mesterséges” úton szerzett adatoknak nevez. Ezeket közvetett, illetve feltűnést kerülő megfigyeléssel lehet kiegészíteni (Borsányi 1988). Mindezek támaszai a résztvevő megfigyelésnek, ami abban különbözik az interjúkon alapuló kutatási eljárásoktól, hogy az adatközlőket nem csupán megkérdezzük, hanem elmegyünk közéjük, regisztráljuk, hogyan viselkednek, és megfigyeljük őket abban a társas közegben, amelyben élnek (Héraligeti 2006: 118).

Kutatásomban a szóbeli forrásokat közvetett megfigyelésekkel egészítettem ki, ezek közé sorolom a hivatalos (Varga 2007), valamint a református egyház által készített statisztikákat. A kolozsvári hóstátiak kizárólag reformátusok voltak, életükben jelentős szerepet játszott és összetartó erőt képviselt az egyház. Kutatásom során a kerekdombi, Irisz-telepi, tóközi, alsóvárosi, Bulgária-telepi református egyházi névjegyzékek és adójegyzékek is segítségemre voltak, hiszen az adatok felhasználásával és az egyházközségekhez tartozó hóstáti származású egyének kikérdezésével sikerült feltérképeznem azokat az utcákat, ahol még szétszórta élnek hóstáti családok. Ezenkívül id. Szabó József, a Bethlen Gábor dalkör elnöke rendelkezésemre bocsátotta az énekkar irattárát, sajtókiadványokat, jegyzőkönyveket, magánjellegű dokumentumokat, melyek szintén segítettek a közösség behatóbb tanulmányozásában, megismerésében és megértésében egyaránt.

Nemcsak a közösség „lenyomatait”, hanem háttérben maradva, annak életét is fontos megragadni, ezt pedig a feltűnést kerülő megfigyelés módszere által próbáltam megvalósítani. Ide sorolható a szüreti bál és az ezt megelőző próbák, melyeken nemcsak kutatói státusban, hanem meghívottként is részt vehettem.

Az interjúkészítésen és a résztvevő megfigyelésen kívül a fotózás is kutatási módszereim részét képezi. A fotók főként a családok lakáskultúrájának rögzítése,

8 Összesen öt családdal, 40 személlyel készítettem interjút. Mindhárom generációhoz tartozó családtagokat megszólaltattam. (Lásd a *Mellékletben* az adatközlők névsorát.)

interpretálása céljából készültek, adott helyzetek felidézésével segítettek bizonyos részletek vagy összefüggések felismerésében.⁹

Az adatközlőktől gyűjtött képek is, melyeket ők maguk készítettek vagy készítettek, hasznos információk hordozói voltak. A terepkutatás során gyakran előkerültek személyes családi albumok és fotók, amelyeket az adatközlő legintenzívebb „identikus konstrukciójának” tartunk (Béres I. 2007: 326). A személyes fotók emlékezhordozó és emlékezetkonstruáló tárgyak, és az adatközlők narratívái rögzítik a képekhez kapcsolódó jelentéseket (Béres I. 2007: 329). A terepen „talált” képekkel kapcsolatban kérdéseket fogalmaztam meg, és az így létrejött kutató-adatközlő interakció során közelebb kerülhettem a vizsgált családokhoz.

Az adatközlők lakásaiban, a falakon található képeket szintén lényeges forrásnak tekintetem. A hóstáti családok otthonaiban a szoba vagy konyha falára akasztott képek sajátos jelentéssel rendelkeznek, tehát nem csupán a lakásdíszítés tárgyai közé tartoznak. A falakra rendszerint családi, csőszruhába öltözött fiatalok képei, esküvői fotók, vallásos szentképek kerülnek. Mindezek az egyének életének különleges fordulópontjait, illetve a közösségre jellemző szokásokat reprezentálják. A családi fotókhoz érzelmek is fűződnek, az előző nemzedék tisztelete miatt kerülnek a falra.

A kötet struktúrája

Kötetem szorosan kapcsolódik az életmódkutatásokhoz és ezen belül a tárgykultúrához, lakáskultúrához, táplálkozáshoz, szabadidőhöz, gyerekneveléshez, így az első fejezetben a felsorolt kategóriák területén elért eredményeket mutatom be. Mivel ez eléggé szerteágazó téma, csupán azokra a vizsgálatokra összpontosítok, melyek saját kutatásom szempontjából is meghatározóak.

A második fejezetben a Hóstátról írt szakirodalmat ismertetem, három szempontot követve: azoknak a kutatóknak az írásait foglalom össze, akik azt vizsgálták, hogy a hóstátiak a város múltjában milyen szerepet tölthettek be; továbbá azokat a vizsgálatokat, melyek a hóstátiak hagyományos életmódjával foglalkoznak, és végül, amelyek a változásokra összpontosítottak.

A harmadik fejezetben a szakirodalom és saját megfigyeléseim tükrében mutatom be a kutatott közösséget: a hóstáti családok hagyományos életmódját, származását, foglalkozásstruktúráját, intézményrendszerét, lakáskultúráját-táplálkozási szokásait és a családszerkezetet. A hagyományos közösségben bekövetkezett változásokra is kitérek: iparosítás, kollektivizálás, bontások, rendszerváltás, hóstátiak a piacon 2012-ben, közösségi élet a rendszerváltás után; a hóstátiak által lakott utcák

⁹ A *Mellékletben* található 199 képet a következőképpen strukturáltam: *A Dalkör iratai és sajtókiadványok, Hóstáti porták és kapuk, A vizsgált családokhoz kapcsolódó képek* – ezen belül alfejezetekben szerkesztettem az öt család lakáskultúrájához kapcsolódó képeket. (Lásd *Melléklet*.)

és negyedek 2012-ben, melyben megadom a kötet során használt kolozsvári utcanevek magyar és román változatát is.

Ezután az általam vizsgált öt család esetelemzése következik, és ezen belül az eltérő, egymást követő nemzedékek életmódjának vizsgálata. Mindegyik fejezet az illető család családfájával kezdődik, melyek elkészítésénél fontosnak találtam feltüntetni a családtagok születési és elhalálozási éveit, illetve a foglalkozásukat és lakhelyüket. Ezután a családtagok életpályáját mutatom be, a következő szempontokat figyelembe véve: a felekezeti hovatartozást, a hóstáti, illetve nem hóstáti származást, az iskoláztatást, a párválasztást, házasságkötést. Ezt követi a foglalkozásszerkezet-gyerekeknevelési stratégiák, telekszerkezet-lakáskultúra, táplálkozás és szabadidőtöltési szokásokban bekövetkezett változások vizsgálata és az ezek alapján megfogalmazott következtetések, melyeket összefoglaló táblázatokban is bemutatok.

Jelen fejezetben a témaválasztás relevanciáját, saját indíttatásaimat, a kutatás célkitűzéseit és módszereit, valamint a kötet szerkezetét ismertettem. A következő fejezetben a kutatás elméleti keretére, az életmódkutatás sajátos problémáira térek ki.

Köszönetnyilvánítás

Jelen kötet nem készülhetett volna el az adatközlők segítsége, közreműködése és támogatása nélkül. Ezúton szeretném kifejezni köszönetemet és hálámat a kutatásban részt vevő öt családnak: Adorján, Gáspár, Zágoni Szabó, Arad utcai Butyka és Cukorgyár utcai Butyka családoknak. Elsősorban köszönöm, hogy időt szántak a velem való beszélgetésre, megengedték, hogy részt vegyek mindennapjaikban, bíztak bennem és rendelkezéseimre bocsátottak olyan személyes adatokat, melyek elősegítették kutatásomat.

Köszönöm dr. Pozsony Ferenc témavezetőmnek, irányítómnak a biztatást, odafigyelést, a sok hasznos tanácsot és ötletet. Köszönöm a kolozsvári Magyar Néprajz és Antropológia Intézet tanárainak az építő jellegű kritikákat, tanácsokat, melyek szintén segítettek kutatásomat.

Köszönöm a sok támogatást a Kriza János Néprajzi Társaság részéről is!